

O'ZBEKISTONDA SOLIQ TIZIMINI RAQAMLASHTIRISH

Meylikov Fazliddin Abduhalim o'g'li

Qarshi davlat texnika universiteti "Sanoatda axborot texnologiyalari va turizm" kafedrasi assistent
o'qituvchisi ORCID: 0009-0005-6041-5755 E-mail: meylkovf@gmail.com

Orziqulov Oybek A'zamjon o'g'li

Qarshi davlat texnika universiteti Shahrisabz oziq-ovqat muhandisligi fakulteti talabasi E-mail:
oybekorziqulov02@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston soliq tizimini raqamlashtirish bo'yicha amalga oshirilayotgan islohotlar va ularning iqtisodiy samaradorligi, xalqaro tajribalar (Estoniya, Singapur, AQSh, Xitoy) bilan taqqoslagan holda tahlil qilinib, O'zbekistonda soliq tizimining hozirgi muammolari va raqamli texnologiyalar yordamida ularni hal etish yo'llari ko'rib chiqilgan. Maqolada raqamlashtirish jarayonining iqtisodiy samaralari, xususan, soliq to'lovchilarga qulaylik yaratish va davlat byudjeti tushumlarini oshirishdagi o'rni tahlil qilindi. Yakunda O'zbekistonda raqamli soliq tizimini yanada rivojlantirish bo'yicha xulosa va amaliy takliflar ilgari surilgan.

Kalit so'zlar: soliq tizimi, raqamlashtirish, blokcheyn, sun'iy intellekt, elektron hisob-fakturalar, E-ijara, onlayn kassa apparatlari, Big Data, iqtisodiy samaradorlik, xalqaro tajriba, O'zbekiston soliq siyosati.

Аннотация: В данной статье анализируются проводимые реформы по цифровизации налоговой системы Узбекистана и их экономическая эффективность, проводится сравнение с международным опытом (Эстония, Сингапур, США, Китай), рассматриваются текущие проблемы налоговой системы Узбекистана и пути их решения с использованием цифровых технологий. Анализируются экономические последствия процесса цифровизации, в частности, его роль в повышении удобства для налогоплательщиков и увеличении доходов государственного бюджета. В заключение приводятся выводы и практические предложения по дальнейшему развитию цифровой налоговой системы в Узбекистане.

Ключевые слова: налоговая система, цифровизация, блокчейн, искусственный интеллект, электронные счета-фактуры, электронная аренда, онлайн-кассовые аппараты, большие данные, экономическая эффективность, международный опыт, налоговая политика Узбекистана.

Abstract: This article analyzes the reforms being implemented to digitize the tax system of Uzbekistan and their economic efficiency, comparing them with international experiences (Estonia, Singapore, USA, China), and considers the current problems of the tax system in Uzbekistan and ways to solve them using digital technologies. The article analyzes the economic effects of the digitization process, in particular, its role in creating convenience for taxpayers and increasing state budget revenues. Finally, conclusions and practical proposals are put forward for further development of the digital tax system in Uzbekistan.

Keywords: *tax system, digitization, blockchain, artificial intelligence, electronic invoices, E-rent, online cash registers, Big Data, economic efficiency, international experience, tax policy of Uzbekistan.*

KIRISH

Raqamli texnologiyalar jahon iqtisodiyotining deyarli barcha sohalariga kirib kelib, ish jarayonlarini tubdan o'zgartirmoqda. Ayniqsa, davlat boshqaruvi va fiskal siyosatni raqamlashtirish bugungi kunda global tendensiyaga aylangan.

Raqamli transformatsiya soliq tizimini soddalashtirish, soliqqa tortish jarayonida shaffoflikni ta'minlash va korrupsiya xavfini kamaytirish uchun keng imkoniyatlar yaratadi. So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasi soliq tizimini isloh qilish va raqamlashtirish borasida keng ko'lamli ishlar amalga oshirildi.

Ushbu jarayon soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish, soliq tushumlarini oshirish va iqtisodiyotning shaffofligini ta'minlashga qaratilgan. O'zbekiston Respublikasi ham "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasil doirasida soliq tizimini raqamlashtirishni ustuvor vazifa sifatida belgilagan.

Davlat soliq qo'mitasi tomonidan joriy etilayotgan elektron hisob-fakturalar, E-ijara xizmati, onlayn kassa apparatlari kabi amaliy choralar tadbirkorlarga qulaylik yaratish bilan birga, soya iqtisodiyoti ulushini kamaytirishga xizmat qilmoqda. Xo'jalik yurituvchi subyektlarning asosiy maqsadi foyda olishdan iborat bo'lib, davlat ushbu maqsadni amalga oshirish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratib berishi lozim.

Davlat ko'p funksiyali tizim sifatida o'z vazifalarini bajarish uchun xo'jalik yurituvchi subyektlardan olinadigan mablag'larning bir qismini safarbar etadi. Bu mablag'lar soliqlar va yig'imlar shaklida undiriladi hamda byudjet va byudjetdan tashqari fondlarni to'ldirishga yo'naltiriladi.

Soliqqa tortish jarayoni doimiy tartibga solish obyekti bo'lib, u yangi soliq majburiyatlarini joriy etish, mavjudlarini bekor qilish, imtiyozlarni kiritish yoki ularni qayta ko'rib chiqish kabi chora-tadbirlar orqali amalga oshiriladi. Soliq imtiyozlarining kengaytirilishi, odatda, xo'jalik yurituvchi subyektlar rahbariyati tomonidan ijobiy qabul qilinadi. Biroq bunday o'zgarishlar korxonaning ichki hujjat aylanishida to'liq aks etishi, qo'llanilayotgan usullar puxta asoslangan bo'lishi va har bir holat tegishli buxgalteriya siyosatida aniq tarzda belgilab qo'yilishi zarur.

Axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi va iqtisodiy jarayonlarning raqamlashtirilishi sharoitida an'anaviy ishlab chiqarish tarmoqlarining modernizatsiyasi yangi bozor segmentlarini shakllantirish bilan bir qatorda, tahlil, prognozlash hamda boshqaruv qarorlarini qabul qilishda zamonaviy yondashuvlarni qo'llash uchun mustahkam asos yaratmoqda.

Shu bilan birga, jismoniy va yuridik shaxslar faoliyati ustidan soliq nazoratini samarali tashkil etish mavjud ijtimoiy iqtisodiy sharoitlarga bevosita bog'liqdir. Shu bilan birga, xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, raqamli soliq tizimini muvaffaqiyatli joriy qilish uchun kuchli qonunchilik bazasi, zamonaviy infratuzilma va malakali kadrlar tayyorgarligi zarur.

Masalan, Estoniya, Singapur, AQSh va Xitoyda bu borada erishilgan yutuqlar va o'ttirilgan tajribalar O'zbekistonda ham foydalanilishi mumkin bo'lgan samarali yechimlar mavjudligini ko'rsatadi.

Maqolaning asosiy maqsadi – O'zbekistonda soliq tizimini raqamlashtirish jarayonining huquqiy va amaliy asoslarini, iqtisodiy samaradorligini va xalqaro tajribalar bilan taqqoslab, muammolar va istiqbollarni aniqlashdir. Tadqiqot yakunida soliq tizimini takomillashtirish bo'yicha xulosa va amaliy takliflar ilgari suriladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

O'zbekistonda soliq tizimini raqamlashtirish jarayoni nafaqat ichki islohotlarni tahlil qilish, balki xalqaro tajribani o'rganish imkonini ham yaratadi. Quyida keltirilgan adabiyotlar soliqqa tortish va raqamli transformatsiya sohasidagi muhim manbalar bo'lib, ular soliq tizimini modernizatsiya qilishning nazariy va amaliy asoslarini chuqur o'rganishga yordam berdi.

Jumladan, James Alm va Jorge Martinez Vazquezning "Public Finance in Developing and Transitional Countries" asarida rivojlanayotgan hamda o'tish davridagi mamlakatlarda soliq tizimini boshqarish, soliqqa tortish strategiyalari va raqamli texnologiyalar yordamida soliqqa tortishni optimallashtirish masalalari keng yoritilgan².

Mualliflar mavjud muammolarni tahlil qilib, ularni raqamlashtirish orqali bartaraf etish yo'llarini taklif etadilar. OECD tomonidan tayyorlangan "Technology Tools to Tackle Tax Evasion and Tax Fraud"³ hisobotida zamonaviy texnologiyalar, xususan, katta ma'lumotlar (big data) va sun'iy intellekt yordamida soliqqa tortish samaradorligini oshirish yo'llari tahlil qilinadi. Hisobotda turli mamlakatlar tajribasi asosida raqamli vositalar yordamida soliqdan bo'yin tovlash va firibgarlikni kamaytirish usullari bayon etilgan bo'lib, bu O'zbekistondagi raqamli islohotlar uchun muhim taqqoslama manba hisoblanadi.

Vito Tanzining "Digital Economy and Public Finance" asarida raqamli iqtisodiyotning davlat moliyasi va soliqqa tortish jarayonlariga ta'siri o'rganilgan⁴. Muallif raqamli texnologiyalar hamda elektron tijoratning soliq tizimiga olib kelayotgan o'zgarishlarini tahlil qilib, yangi sharoitlarga mos soliq yondashuvlarini taklif etadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

So'nggi yillarda O'zbekiston soliq tizimini raqamli texnologiyalar asosida takomillashtirishga qaratilgan islohotlar jadal sur'atlarda amalga oshirilmoqda. Ushbu o'zgarishlar natijasida davlat byudjeti tushumlarining barqarorligi ta'minlanmoqda, soliq to'lovchilarga yaratilgan qulayliklar ortmoqda hamda soliqqa oid jarayonlarning samaradorligi sezilarli darajada oshmoqda. Quyida ushbu yo'nalishda erishilgan asosiy natijalar bayon etiladi.

Soliq tushumlarini oshirish. O'zbekistonda raqamli texnologiyalar soliqqa tortish samaradorligini oshirishda muhim rol o'ynamoqda.

Elektron platformalar va avtomatlashtirilgan tizimlar inson omilini kamaytirib, soliq to'lovchilarga o'z majburiyatlarini aniqlash va o'z vaqtida bajarish imkonini bermoqda.

Masalan, "E-Soliq" va "Soliq-24" platformalari orqali tadbirkorlar hamda jismoniy shaxslar soliqlarni real vaqt rejimida to'lay olishmoqda.

Bu esa soliq tushumlarining oshishiga va byudjet intizomini mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Soliq to'lovchilar uchun qulayliklarni oshirish. Elektron xizmatlarning joriy etilishi soliq to'lovchilar uchun sezilarli qulayliklar yaratdi.

“E-Soliq” tizimi orqali soliqlarni masofadan turib to'lash, elektron deklaratsiyalarni topshirish hamda barcha jarayonlarni onlayn boshqarish imkoniyati mavjud. Natijada vaqt va mablag' tejalamoqda, soliq jarayonlarining byurokratik bosqichlari qisqarib, tadbirkorlar faoliyati soddalashtirilmoqda.

O'zbekistonda 2018-2020-yillarda soliq islohotlari chuqurlashib, soliq stavkalari pasaytirildi, ayrim to'lovlar bekor qilindi, elektron kassa tizimlari joriy etildi. Bu o'zgarishlar soliq yig'ish tizimining an'anaviy modeldan raqamli tizimga o'tishini boshlab berdi.

Biroq soliq siyosatida ilgari shakllangan tamoyillar – masalan, ijtimoiy tenglik, fiskal barqarorlik va davlat ehtiyojlarini moliyalashtirish zarurati – hanuz asosiy yo'nalish bo'lib qolmoqda.

O'zbekistonda so'nggi o'n yil davomida soliq tushumlari sezilarli darajada o'sdi. Quyidagi jadval va grafikada 2016-yildan 2024-yilgacha (9 yillik) davrda davlat byudjeti tarkibiga soliq organlari tomonidan undirilgan tushumlar hajmining o'zgarishi keltirilgan.

2016–2024-yillarda O'zbekiston davlat byudjeti soliq tushumlari

T/r	Yil	Soliq tushumlari (trln. so'm)	O'sish sur'ati (%) (oldingi yilga nisbatan)
1	2016	31.4	-
2	2017	~ 36	-15%
3	2018	~ 53,7	-49%
4	2019	83.2	55% (2018 yilga nisbatan)
5	2020	103.6	24%
6	2021	127.9	23%
7	2022	148.5	16%
8	2023	165.9	12%
9	2024	199.1	20% (2023 yilga nisbatan)

O'zbekistonda joriy etilgan raqamli platformalar “E-Soliq” va “Soliq-24” tizimlari soliq yig'ish jarayonini samaradorligini oshirdi.

Ushbu platformalar orqali soliq to'lovchilar soliqlarni real vaqt rejimida to'lash imkoniyatiga ega bo'ldilar.

Natijada davlatning soliq tushumlari oshib, soliq to'lovchilar uchun qo'shimcha qulayliklar yaratildi.

Elektron deklaratsiya va hisobvara-faktura tizimlarining joriy etilishi bilan tadbirkorlarning vaqt va mablag'lari tejaldiki, bu iqtisodiy faoliyat uchun muhim rag'batlantiruvchi omilga aylandi.

Quyidagi jadval orqali elektron xizmatlardan foydalanish ko'rsatkichlari sezilarli ravishda oshganligini kuzatish mumkin, bu esa soliq tizimida raqamli texnologiyalarning samaradorligini ko'rsatadi.

Raqamli texnologiyalar joriy qilingandan keyingi soliq to'lovchilarning elektron xizmatlardan foydalanish darajasi (foizda)

T/r	Yillar	Elektron xizmatlardan foydalanish darajasi (%)
1	2020	45%
2	2021	62%
3	2022	78%
4	2023	91%
5	2024	96%

Estoniya, Janubiy Koreya va Singapur kabi mamlakatlarda soliq tizimini raqamlashtirish sohasida muvaffaqiyatli tajribalar mavjud bo'lib, O'zbekiston bu davlatlarning tajribasidan foydalanmoqda.

Xususan, Estoniyada elektron soliq tizimi orqali aholining soliq to'lashdagi ishtiroki sezilarli darajada soddalashtirilgan. Janubiy Koreyada esa sun'iy intellekt va katta ma'lumotlar (Big Data) asosida soliq hisob kitoblarining avtomatlashtirilgan tizimi yaratilib, soliq xatoliklari minimallashtirilgan. Ushbu tajribalarni O'zbekiston sharoitiga moslashtirish orqali mahalliy soliq tizimi ham sezilarli darajada rivojlantirildi.

Jahon Bankining 2022-yilgi Davlat sektori raqamli transformatsiya tendensiyalari hisobotida O'zbekiston raqamli transformatsiya bo'yicha yetakchi davlatlar qatoriga kiritilgan.

Hisobotda my.gov.uz va my.soliq.uz portallari orqali soliq xizmatlarining elektron shaklda taqdim etilishi alohida ta'kidlangan.

O'zbekistondagi raqamli soliq xizmatlari

Platforma	Xizmatlar	Afzalliklar
My.soliq.uz	Deklaratsiya topshirish, to'lovlar, ro'yxatdan o'tish, ma'lumot olish	Qulaylik, xarajatlarni kamaytirish, tezkorlik
My.gov.uz	Soliq imtiyozlari, kassa ro'yxati, murojaatlar holati	Yagona platforma, foydalanish qulayligi
Tax.uz	Chet el kompaniyalari uchun QQS ro'yxati, soliq hisobotlari	Xalqaro soliqqa bo'ysunishni soddalashtirish

Raqamlashtirish jarayoni soliq ma'muriyatchiligida shaffoflikni oshirdi. Soliq to'lovchilarning majburiyatlari hisobini yuritishga oid yirik hajmdagi axborotlarni elektron tarzda olish, tahlil qilish va soliq solish bazasini kengaytirishga xizmat qilmoqda.

XULOSA

O'zbekiston soliqqa tortish tizimini raqamli texnologiyalar yordamida takomillashtirish yo'lida so'nggi yillarda sezilarli yutuqlarga erishmoqda.

Ushbu jarayon davlat byudjeti tushumlarini oshirish, soliqqa oid jarayonlarni shaffoflashtirish hamda soliq to'lovchilarga ko'rsatilayotgan xizmatlarni yanada qulay qilishga xizmat qilmoqda.

“E-Soliq” va “Soliq-24” kabi elektron platformalarning joriy etilishi soliq to'lovchilar bilan davlat organlari o'rtasidagi o'zaro hamkorlikni mustahkamlab, soliqlarni to'lash jarayonini ancha soddalashtirmoqda.

Bundan tashqari, xalqaro tajriba va ilg'or texnologiyalarni o'rganish O'zbekiston soliq tizimini raqamlashtirishda yangi imkoniyatlar ochmoqda. Bu yo'nalishda Estoniya, Singapur, Janubiy Koreya kabi mamlakatlarning muvaffaqiyatli tajribalari o'rganilib, milliy sharoitga moslashtirilmoqda.

Kelgusida raqamli infratuzilmani yanada takomillashtirish, foydalanuvchilar uchun o'quv dasturlarini kengaytirish va zamonaviy texnologiyalarni chuqur integratsiya qilish orqali soliqqa tortish tizimining barqarorligi va samaradorligini yanada oshirish mumkin.

Shunday qilib, raqamli texnologiyalarni kengroq joriy etish O'zbekistonda zamonaviy, ochiq va samarali soliq tizimini shakllantirish uchun mustahkam poydevor yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi. – Toshkent: Adolat nashriyoti, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Raqamli O'zbekiston – 2030” strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida” 2020-yil 5-oktabrdagi PF-6079-son Farmoni. <https://lex.uz/ru/docs/-5030957>.
3. Vazirlar Mahkamasining “Soliq ma'muriyatchiligida zamonaviy axborot kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida” 2020-yil 5-iyundagi 359-son qarori. <https://lex.uz/uz/docs/-4844692>.
4. A.Vahobov, A.Jo'rayev. Soliqlar va soliqqa tortish Darslik /Hammual.: – T.: “Sharq” nashriyoti – 2009 y. -400 bet.
5. Martinez-Vazquez, J., & Alm, J. (tahr.). Public Finance in Developing and Transitional Countries: Essays in Honour of Richard M. Bird. – Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing, 2003. – 420 b.
6. Technology Tools to Tackle Tax Evasion and Tax Fraud | OECD.
7. Tanzi, V. Digital Economy and Public Finance. – Washington, D.C.: International Monetary Fund, 2000.
8. F.A. Meylikov, S.O. Jo'rayev, Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining iqtisodiy mohiyati va byudjet daromadlarini shakllantirishdagi ahamiyati. 4-jild, 43-son (2026): Pedagogika sohasidagi yaqingi ilmiy tadqiqotlar nazariyasi.
9. Meylikov F., Valiev O., The role of loans in the development of the regional economy. Innovation Science and Technology, ISSUE 12, December, 2025
10. www.arxiv.uz